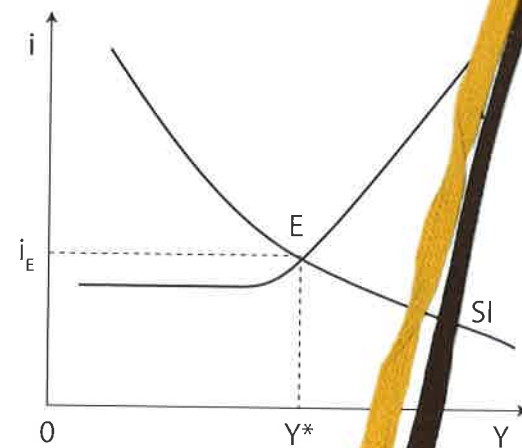

Při rovnováze na trzích se musí poptávka po úsporách rovnat nabídce úspor a poptávka po penězích nabídce peněz. Tímto způsobem *Hicks* získal další dvě rovnice:

$$I(i) = S(Y),$$

$$M = L(Y, i).$$

Tyto rovnice jsou základem křivek *SI* a *LL* znázorněných na obr. 6. Křivka *SI* vyjadřuje všechny kombinace národního důchodu a úrokové míry, při nichž je v rovnováze trh úspor. Křivka *LL* vyjadřuje všechny kombinace národního důchodu a úrokové míry, při nichž je v rovnováze nabídka peněz a poptávka po penězích. V bodě *E*, v němž se křivky protínají, jsou trhy současně v rovnováze. Tím je určen národní důchod a úroveň zaměstnanosti lze následně vypočítat pomocí produkční funkce. Při dané nominální mzdě lze určit cenovou hladinu za předpokladu, že je reálná mzda rovna meznímu produktu práce.

Obr. 6 Model *SI-LL* (zdroj: Sojka – Kouba 2006, str. 133).

Hicks se snažil prokázat, že *Keynesova* teorie je jen obecnou teorií, ale jen zvláštním případem neoklasické teorie, při níž nastává **pasti na likviditu**. Při depresi může být úroková míra tak nízká, že spekulanti budou očekávat její růst, a proto budou ochotni přijmout téměř jakékoli množství peněz, jež jim bude nabídnuto. Proto již úroková míra a další zvyšování nabídky peněz nebude reagovat. **V této situaci se peněžní a úvěrová politika stane zcela neúčinnou.** Doplněný a reformulovaný *Keynesův* model se stal v podobě, kterou mu dali *Hansen* a *Modigliani*, jedním z východisek neoklasické syntézy.

13.4 Neokeynsovská makroekonomie a velká neoklasická syntéza

V ekonomické teorii 40. až 70. let 20. století postupně převážila první z výše zmíněných tendencí v interpretaci *Keynesova* teoretického odkazu, která se snažila o co největší přizpůsobení *Keynesovy* makroekonomie neoklasické ekonomii a o její spojení s neoklasickou mikroekonomií. Tato tendence nabyla podoby **neokeynsovské makroekonomie** označované rovněž pojmem **velká neoklasická syntéza**.¹³⁶⁾

Metodologickým základem neoklasické syntézy je teorie celkové rovnováhy, která se od 30. let 20. století postupně stala (v interpretaci *J. Hickse*, *J. K. Arrowa*, *G. Debreua* a dalších představitelů tzv. neowalrasovské revoluce) obecným metodologickým základem neoklasické mikroekonomie. *Keynes* v *Obecné teorii* použil velmi odlišné metodologické přístupy, než s jakými pracuje neoklasická ekonomie. V *Obecné teorii* však lze identifikovat metodologické přístupy typické pro teorii dílčí rovnováhy. Proto se neoklasická syntéza nese v duchu metodologického „zdokonalení“ *Keynesovy* teorie v podobě jejího reinterpetování na základě metodologie celkové rovnováhy.

V rámci velké neoklasické syntézy vznikla mezi neoklasickou a „keynesovskou“ složkou určitá dělba práce. Neokeynsovská makroekonomie sloužila k **analýze krátkodobých ekonomických procesů**, soustředila se na situace, při nichž v důsledku existujících nepružností cen, mezd či úrokových měr byl návrat k rovnováze příliš časově náročný a nákladný. Urychlení tohoto procesu a snížení nákladů v podobě vysoké nedobrovolné nezaměstnanosti a ztráty produktu si podle neokeynsovské makroekonomie vyžadovalo stimulaci agregátní poptávky pomocí nástrojů keynesovské makroekonomické monetární a fiskální politiky. Proto se neokeynsovská makroekonomie zaměřila na problematiku hospodářského cyklu, nezaměstnanosti a na makroekonomickou hospodářskou politiku. Z neokeynsovské složky tzv. velké neoklasické syntézy se stala krátkodobá zvláštní teorie či spíše aplikovaná ekonomická teorie. Neoklasická složka velké neoklasické syntézy byla nadále interpretována jako obecná ekonomická teorie. Podle předpokladů jsou všechny složky cenového systému v dlouhém období dostatečně pružné a v důsledku toho cenově přizpůsobovací procesy opět navracejí (alespoň teoreticky) kapitalistickou tržní ekonomiku do walrasovské rovnováhy. V oblasti makroekonomie se specializuje na vysvětlení hospodářského růstu, jehož základem se stávají makroekonomické produkční funkce.

136) Zasloučený výklad vzniku a vývoje neoklasické syntézy přináší kniha Teodora Daria Togariho *Keynes and the Neoclassical Synthesis. Einsteinian versus Newtonian macroeconomics* (Togari 1998).

Díky této dělbě práce najdeme i autory, kteří významně rozvinuli neokeynesovskou makroekonomii a zároveň rozpracovali neoklasickou teorii růstu. Jako příklad lze uvést amerického ekonoma *Roberta Solowa* či britského neokeynesovce *Jamese Meadea*.

Zvláštní a ne zcela logický je vztah neokeynesovských makroekonomů ke kvantitativní teorii peněz. Z významných neokeynesovských ekonomů ji vlastně otevřeně akceptoval pouze *Don Patinkin*. Velká neoklasická syntéza by totiž měla implikovat i přijetí kvantitativní teorie peněz s neutralitou peněz v dlouhém období. Pro převážnou většinu neokeynesovských makroekonomů to však byla tvář v tvář jasněmu *Keynesovu* odmítnutí kvantitativní teorie peněz přece jenom svatokrádež.

Skutečnými zakladateli neoklasické syntézy se stali američtí ekonomové *Alvin Hansen* a *Franco Modigliani*. Podařilo se jim vlastně ukázat, že je možno *Keynesovu nedobrovolnou nezaměstnanost* vyvodit i pomocí **princiálně neoklasického modelu celkové rovnováhy**. K tomu je zapotřebí, aby byla splněna alespoň jedna z následujících podmínek:

1. **Peněžní mzdy jsou nepružné směrem dolů** a brání vyčištění trhu práce, který je jinak modelován na základě typicky neoklasických předpokladů – nabídka práce je založena na oceňování mezního užítku z reálné mzdy, jenž je alternativní cenou volného času, a poptávka po práci je dána vztahem reálné mzdy a mezní produktivity práce. Jsou-li mzdové sazby pružné, dostává se trh práce do rovnováhy, při níž může existovat pouze dobrovolná nezaměstnanost. Jsou-li reálné mzdy směrem dolů nepružné a přesahují-li úroveň vyčišťující trh práce, bude užitek z reálné mzdy vyšší než užitek z volného času. To vyvolává vysokou nabídku práce. Vysoká reálná mzda převyšující mezní produkt práce však vede k poklesu poptávky po práci. Výsledkem je nedobrovolná nezaměstnanost.

2. **Nastane-li situace pasti na likviditu**, znemožňuje to snížení úrokové míry na rovnovážnou úroveň, která odpovídá plné zaměstnanosti.

3. **Poptávka po investicích je necitlivá na úrokovou míru**. Úroková míra pak nemůže obnovit rovnováhu úspor a investic při plné zaměstnanosti.

Jestliže není žádná z těchto podmínek splněna, povede neoklasický model k rovnováze při plné zaměstnanosti. V tomto pojetí se *Keynesova* teorie stala zvláštním případem obecné neoklasické teorie, **aplikovanou teorií** či **teorií hospodářské politiky**, která odpovídá podmínkám reálných tržních ekonomik v krátkém období, kdy v nich na trzích nepružnosti skutečně existují.

Na vzniku této interpretace má jistý podíl i sám *J. M. Keynes*. V jeho *Obecné teorii* lze skutečně nalézt základní stavební kameny, z nichž byl tento přístup vyvozen. *Keynes* se na několika místech zabývá problematikou nepružnosti mezd směrem dolů, rozvíjí úvahy o pasti na likviditu a z jeho

výkladu lze vyvodit představu, že v případě nízké citlivosti investic na úrokovou míru nebude fungovat neoklasický mechanismus vyrovnávající úspory a investice. Existenci tohoto mechanismu v *Obecné teorii* však *Keynes* svým pojetím úspor a investic naprosto popřel.

Tyto úvahy jsou vytrženy z celkové teoretické koncepce a jsou reinterpretovány v metodologickém a teoretickém rámci teorie celkové rovnováhy. V tomto pojetí je důraz položen v duchu neoklasické ekonomie na reálné veličiny a funkční vztahy mezi nimi. Peněžní aspekty *Keynesovy* teorie jsou potlačeny a s nimi i faktor nejistoty úzce spjatý s úlohou peněz a s investičními rozhodnutími podnikatelů.

Kromě prací *Hickse* a *Modiglianiho* sehrály při vzniku neoklasické syntézy velmi důležitou roli práce *L. R. Kleina* (*Keynesovská revoluce*) a *A. H. Hansena* (*Průvodce ke Keynesovi*). Při učebnicovém výkladu tohoto pojetí keynesovské ekonomie se dodnes nejčastěji používá **model IS-LM** a model multiplikátoru s linií pod úhlem 45°, který se objevil v první verzi již v *Kleinově* práci a byl zpopularizován *P. A. Samuelsonem* v jeho učebnici *Ekonomie*. Těto učebnicové verzi vděčí neoklasická syntéza za své rozšíření.

Neoklasická syntéza vychází z představy, že **schopnost samoregulace je omezoována působením překážek, které stojí v cestě automatickému obnovování rovnováhy**. *Keynesovská* makroekonomie se v tomto pojetí interpretuje jako teorie vysvětlující situace spojené s existencí překážek, které brání automatickému obnovování rovnováhy při plném využívání disponibilních zdrojů.

13.4.1 Alvin Hansen

Alvin Hansen (1887–1975) byl americký ekonom. Ekonomii vystudoval na Yankton College a na Wisconsinské univerzitě. V roce 1937 byl jmenován profesorem politické ekonomie na Harvardově univerzitě, kde aktivně působil až do roku 1962. Počínaje první polovinou třicátých let působil jako poradce v různých komisích americké vlády a v letech 1940–1945 byl zvláštním ekonomickým radcem Rady Federálního rezervního systému. Patří mu velké zásluhy za šíření keynesovské makroekonomie v USA. Původně byl neoklasickým ekonomem a napsal dokonce velmi kritickou recenzi na *Obecnou teorii*. Posléze však uznal správnost *Keynesovy* teorie efektivní poptávky a začal se věnovat jejímu rozpracování. Byl hlavním představitelem keynesovské teorie stagnace v USA. Jeho kniha *Průvodce ke Keynesovi* (*A Guide to Keynes*), publikovaná v roce 1953, se stala základem učebnicového výkladu neokeynesovské makroekonomie pomocí modelu *IS-LM*, který je rozvinutím původního *Hicksova* modelu *SI-LI*. Mezi jeho hlavní práce dále patří *Rozpočtová politika a hospodářské cykly* (*Fiscal Policy and Business Cycles*) z roku 1941, *Peněžní teorie a rozpočtová politika* (*Monetary Theory and Fiscal Policy*) vydaná v roce 1949.

Hansen rozpracoval **keynesovskou teorii stagnace** v letech 1938–1941. Příčiny stagnace spojoval se snižující se ochotou podnikatelů investovat. Rozsah investic podle něho ovlivňují tři rozhodující faktory: demografický růst, technický pokrok a zavádění inovací a územní expanze. Během 20. a 30. let v USA podle něho tyto faktory zesláblly a v důsledku toho již nevytvářejí dostatečné podněty k soukromým investicím, a proto vzniká tendence k chronické nedobrovolné nezaměstnanosti. Situaci navíc komplikuje, že vyspělá kapitalistická ekonomika je schopna vytvářet vysoké úspory, které však nedokáže plynule přeměňovat do podoby investic.

Předmětem kritiky se stala zejména *Hansenova teze o vyčerpání technického pokroku a inovací*. *Hansen* ji zdůvodňoval tím, že tuto tendenci vytváří existence monopolů, které zpomalují využívání nových objevů. *Hansenova* teorie stagnace ústila do požadavku, aby stát podněcoval investice.

13.4.2 Franco Modigliani

Franco Modigliani (1918–2003) byl americký ekonom italského původu. Vystudoval práva na římské univerzitě La Sapienza, avšak již během studií se začal zajímat o ekonomii. Před italským fašismem odešel do exilu nejprve do Paříže a později do USA. Ekonomii studoval na New School for Social Research v New Yorku. Od roku 1960 byl profesorem ekonomie a financí na Massachusettském technickém institutu (MIT). V roce 1985 mu byla udělena Nobelova cena za ekonomii za vytvoření a rozpracování teorie tvorby úspor domácností známé jako hypotéza životního cyklu a dále za příspěvek k formulaci Modiglianiho-Millerových teorémů, jež se týkají oceňování tržní hodnoty korporací a vytvořily základ pro exaktnější přístupy k teorii financování korporací. Hlavní *Modiglianiho* práce jsou dnes publikovány jako *Sebrané stati Franka Modiglianiho*: 1. díl *Eseje o makroekonomii*, 2. díl *Hypotéza životního cyklu*, 3. díl *Teorie financí a jiné eseje* (*Collected papers of Franco Modigliani*: vol. 1, *Essays in Macroeconomics*, vol. 2, *Life Cycle Hypothesis of Saving*, vol. 3, *Theory of Finance and Other Essays*), jež vyšly v roce 1980.

Úplný keynesovský model, zformulovaný *Modiglianim* ve stati „Preference likvidity a teorie úroku a peněz“ (Liquidity Preference and the Theory of Interest and Money) publikované v lednu 1944 v časopise *Econometrica*, je typickým představitelem neoklasické syntézy. Jeho koncepčním východiskem je model *IS-LM*, který je doplněn o **keynesovskou produkční funkci** a o velmi tradiční neoklasický výklad chování trhu práce, jehož rovnováha vychází z úvah o vztahu mzdy a mezního produktu práce na straně poptávky po práci a o užitku z reálné mzdy jako alternativní ceně volného času na straně nabídky práce.

Tento model je založen na představě, že v podmínkách pružných cen, mezd a úrokových měr dochází k automatickému obnovování rovnováhy při plné zaměstnanosti. **Keynesovské výsledky jsou v modelu vysvětlovány pomocí překážek, které stojí v cestě působení samoregulačního mechanismu.** Jedná se o nepružnost cen, nepružnost nominálních mezd směrem dolů, nízkou citlivost investic na úrokovou míru a past na likviditu.

Úplný keynesovský makroekonomický model pracuje s těmito vztahy:

$$N_D = N_D(w/P) \quad (1),$$

$$N_S = N_S(w/P) \quad (2),$$

$$Y = f(N) \quad (3),$$

$$S(Y) = I(r) \quad (4),$$

$$L(Y, r) = M/P \quad (5),$$

$$w = (w/P) \times P \quad (6),$$

kde: N_D je poptávka po práci, N_S nabídka práce, w nominální mzdová sazba, P cenová hladina, N zaměstnanost, Y národní důchod, S úspory, I investice, r úroková míra, L funkce likvidity, M peněžní nabídka.

Vztahy (1) a (2) určují poptávku po práci N_D a nabídku práce N_S jako funkce sazby reálné mzdy w/P . Sazba reálné mzdy zde plní funkci vyčišťující ceny, která uvádí do rovnováhy nabídku a poptávku na trhu práce. V tomto neoklasickém přístupu k chování trhu práce je řešením obou vztahů rovnovážná úroveň sazby reálné mzdy $(w/P)^*$ a zaměstnanosti N^* , která je stavem plné zaměstnanosti.

Vztah (3) je tzv. **keynesovská produkční funkce**, která je založena na předpokladu, že jediným variabilním výrobním činitelem je práce. Velikost reálného produktu Y je vázána na objem zaměstnanosti N . Plné zaměstnanosti N^* odpovídá potenciální produkt Y^* . Derivace produkční funkce (3) v bodě $Y(N)$ je mezní produkt práce, který odpovídá sazbě reálné mzdy w/P při úrovni zaměstnanosti N .

Vztahy (1), (2) a (3) odrážejí chování strany nabídky v úplném krátkodobém keynesovském modelu. Vztah (4) stanoví podmínku rovnováhy na trhu statků na základě rovnosti úspor S , které jsou funkcí velikosti důchodu, takže $S = S(Y)$, a investic I , jejichž objem závisí na velikosti úrokové míry. Vztah (4) popisuje křivku *IS* z modelu *IS-LM*. Křivka *LM* je definována vztahem (5). Podmínkou rovnováhy na trhu peněz je rovnost mezi reálnou nabídkou peněz M/P a poptávkou po penězích, která se dělí na transakční a spekulativní poptávku po penězích a je funkcí důchodu a úrokové míry. Na rozdíl od původního modelu *IS-LM* má úroveň cenové hladiny v úplném keynesovském modelu povahu endogenní proměnné. Oba tyto vztahy popisují chování strany poptávky. Vztah (6) vyjadřuje nominální mzdu jako součin reálné mzdy a cenové hladiny.

